

Dávid Lóránt - Kovács Balázs - Tóth Géza

A turizmus szerepe az Észak-Magyarországi régióban: a munkaerőpiac és a makrogazdasági teljesítmény összefüggései

A turizmuskutatás nehézségei

Az elmúlt évek fejlesztéspolitikájának (Széchenyi Terv, NFT I.) köszönhető pozitív tendenciák ellenére Magyarországon a turizmus jövedelemtermelő képessége (egy látogatóra jutó fajlagos bevétel) nemzetközi összehasonlítások alapján az adottságokhoz képest alacsony. Ennek – a turisztikai termékek (turisztikai attrakciók, kapcsolódó szolgáltatások és programok) hiányán túl – fő oka a turisztikai fogadóképesség alapját jelentő kereskedelmi szálláshelyek, illetve az általuk nyújtott szolgáltatások nem kielégítő volta. *A turizmus a hátrányos helyzetű régiók esetében is a gazdasági bázis egyre jelentősebb forrását nyújtja, húzóágazatnak tekinthető.* A régiók szintjén az elmúlt évtizedben megerősödtek a hagyományos turisztikai térségek: nagyobb, önállóbb szerepköröket kaptak. Ugyanakkor a régiók turisztikai imázsában nincs markánsan megjelenő turisztikai fogadóterület, termék, vagy rendezvény. Problémát jelent, hogy a turisztikai attrakciók mellett sok helyütt nem épültek ki a turisták igényeihez igazodó szolgáltatások. A vonzerőkhöz kapcsolódó szolgáltatások és a szálláshelyek mennyiségi- és minőségi fejlesztése nélkül továbbra is rövid marad a turisták által a fogadóterületen eltöltött idő, amely gátat vet a turizmus jövedelemtermelő képessége javulásának, a munkahelyek hosszú távú fenntartásának, s a területi- és szezonális koncentráció oldásának.

Ennek megfelelően a turizmusfejlesztést szolgáló közösségi támogatások döntő részt turisztikai vonzerők fejlesztésére, a turisztikai fogadóképesség javítására, illetve a desztináció menedzsment típusú tevékenységek és turisztikai képzések támogatására használhatóak fel. *A vonzerőfejlesztés és a szolgáltatásfejlesztés hatása legtöbbször összetetten, komplex módon jelentkezik, lehatárolásuk gyakran nehézkes.* Pl. egy gyógyfürdő megépítése, vagy felújítása során tematikus elemekkel való gazdagítása egyszerre jelenthet attrakciófejlesztést és szolgáltatásfejlesztést is. A kimutatható vendégforgalom növekedés ez esetben a fejlesztések együttes hatásának köszönhető, s csak nagyon szofisztikált, szubjektív szempontokat is figyelembe vevő kérdőíves motivációkutatással lehetne eldönteni, hogy a komplex hatás (vendégforgalom növekedés) hány százaléka köszönhető az attrakciófejlesztésnek, s mennyi a szolgáltatásoknak.

A turisztikai desztinációkban a turizmus gazdasági hatásai általában négy, jól elkülöníthető területen modellezhetőek, amelyek az alábbiak:

- Jövedelemhatás
- Foglalkoztatásra gyakorolt hatás (munkahelyteremtés)
- Beruházás- és fejlesztés ösztönzése
- Fizetési mérlegre gyakorolt hatás a nemzetközi turizmus esetén.

A turizmus gazdasági hatásait több megközelítésben vizsgálhatjuk. A nemzetgazdaság más ágazataihoz hasonlóan, a turizmus gazdasági hatásait is elsősorban a turizmus kikristályosodásának helyén, a fogadóterületeken, a turisztikai desztinációkban térképezzük fel, ahol a turizmus lebonyolódik és gazdasági aktivitást generál.

- A hatások főbb területei szerint:
 - Jövedelemhatás
 - Munkahely teremtő hatás
 - Államháztartási bevételekre gyakorolt hatás
 - Beruházás ösztönzése
 - Vállalkozások ösztönzése
 - Fizetési mérlegre gyakorolt hatás
- A desztináció típusa szerint:
 - Országos (nemzetgazdasági)
 - Regionális
 - Helyi hatások
- A hatások jellege (szintjei) szerint:
 - Közvetlen
 - Közvetett
 - Gerjesztett (multiplikátor) hatások
- Jövedelemtulajdonosok szerint:
 - Vállalkozó
 - Munkavállaló
 - Önkormányzat
 - Állami költségvetés

Nemzetgazdasági (és helyi) megközelítésben a turizmus gazdasági hatásainak három szintje van:

1. Közvetlen hatás. Ez a legnyilvánvalóbb hatás, amelynek nagyságát a turisták költségével közvetlenül kapcsolatos kibocsátás, jövedelem, foglalkoztatás, kormányzati/önkormányzati adóbevételek és az import közvetlenül befolyásolja. A szakirodalom ezt a hatást úgynevezett „első kör-hatás”-nak nevezi, amely a turistákkal közvetlen üzleti kapcsolatban lévő szolgáltatásnyújtóknál, termék előállítóknál jelentkezik (Dávid-Bujdosó-Játékos 2007).

2. Közvetett hatás. Ez az ún. második körben megjelenő hatás, amely azoknál a vállalkozásoknál, szervezeteknél jelentkezik, amelyek a turistákkal közvetlen üzleti kapcsolatban lévő szolgáltatók számára nyújtanak szolgáltatásokat, értékesítenek árukat. Értelemszerűen ezeknek a szolgáltatóknak, szervezeteknek is vannak beszállítóik, üzleti partnereik, amelyek tevékenységeit a turizmus növekedése, vagy csökkenése befolyásolja.

3. Halmazott hatás. A turisztikai bevételek körforgása a gazdaságban további közvetlen és közvetett jövedelmet teremt, amelyet a turizmus multiplikátor hatásaként ismerünk. A három fokozatban jelentkező hatás makroszintű mérésének jó módszere az ún. input-output analízis, amelyet leggyakrabban az Ágazati Kapcsolatok Mérlege (ÁKM) segítségével végeznek el. Az olyan mérhető gazdasági hatásokat, mint a GDP-hez való hozzájárulás, a munkahelyteremtés és adóbevételek várható mértékét az ÁKM felhasználásával számolható ki.

A turisták tényleges fogyasztása magában foglalja az általa az utazás céljára – az utazás előtt és után –, illetve a tartózkodás időtartama alatt realizált összes kiadást, amely tartalmazza a látogatók üzleti célú vagy szabadidős utazásán igénybe vett szolgáltatások ellenértékét, illetve a vásárolt fogyasztási javakra fordított kiadásokat. A kutatás újszerűségét elsősorban az adja, hogy nem csupán a szállásadásra koncentrál – a korábbi előrejelzésekhez hasonlóan – hanem a turisztikai látogató fogyasztása során kapcsolatba került összes ágazatot figyelembe veszi. A turizmus szereplői által generált kereslet-többletet a helyi gazdaság más szereplői kiaknázhathatják, amennyiben konstruktív együttműködést alakítanak ki az idegenforgalom szereplőivel. Azokban a településekben, ahol a turizmus dominánsan jelen van, jellemző hogy a helyi, aktív térrészeket

nemcsak az ott élők töltik meg, hanem a „vendégek” által is funkcionál. Így a turizmus egyfajta hidat jelent a lokális kínálat, és egy globálisabb kereslet között. Ezért van szükség a turisták igényeihez igazodó szolgáltatás-hálózat kiépítésére. Az előbbieket egyenes következménye, hogy kutatásunk segítségével hatékonyabbá tehetők ezek a kapcsolatok, melyek megértésével a foglalkoztatást támogató pályázati rendszerek, így a pályázati pénzek hasznosulása nagyobb valószínűséggel várható (Dávid-Kovács 2007).

A turizmus humánerőforrás igényei a globalizáció tükrében

Humán erőforrás a turizmus szektorban

Napjainkban egyre több európai uniós és hazai szakmai szervezet kénytelen foglalkozni az új globalizációs kihívásokkal. A szállodai és éttermi szolgáltatások rendkívül munkaerő igényes iparág, amely csaknem kilencmillió személyt foglalkoztat az Európai Unióban. A forgalmat tekintve a turizmus 70 százalékát ez a szegmens adja, amely az elmúlt években egyenletes növekedést mutatott. Ugyanakkor más szolgáltató ágazatokhoz képest az éves növekedés egyre szerényebb. Négy éve, 2005-ben a teljes forgalom elérte az átomhatárt, a 400 millió eurót, ami 37 százalékos növekedést jelentett az ezredfordulóhoz képest. De az elmúlt években a forgalomnövekedés már nem volt olyan számottevő, mint más európai szolgáltató ágazatoké. Úgy tűnik, a kevésbé tudásintenzív szállodai és éttermi szektor kisebb ütemben növekszik, mint az úgynevezett tudásintenzív ágazatok. Tény, hogy az Eurostat felmérésében 2006-ban ez a szolgáltatási szektor mutatta a legkisebb éves forgalomnövekedést (Oxford Research 2009).

Hatszoros növekedés a foglalkoztatásban

Más helyzetképet kapunk, ha a foglalkoztatási tendenciákat vesszük figyelembe. A szállodai és éttermi szektor ebben ugyanis lényegesen különbözik az európai gazdaság nem finansziális egyéb szektoraitól. *2003–2004-ben az ágazat növekedési rátája több mint hatszorosa volt a teljes európai gazdaságénak.* 2000 és 2005 között a foglalkoztatottak száma Európában majdnem 500 ezer fővel növekedett, és számuk jelenleg eléri a 8,8 milliót. A foglalkoztatás növekedési rátája megelőzi az Egyesült Államok és Japán hasonló adatait. Európán belül az Egyesült Királyság, Spanyolország és Németország a legfontosabb tagország, itt dolgoznak a legtöbben az ágazaton belül. Összességében ez a három ország foglalkoztatja a 25 EU-tagország szállodai és éttermi alkalmazottainak több mint 51 százalékát! Mindemellett az ágazat fontossága az olyan kis turisztikai államokban a legnagyobb, mint Málta és Ciprus (Oxford Research 2009).

Foglalkoztatási sajátosságok

A részmunkaidős foglalkoztatottak száma itt jelentősen magasabb, mint a teljes szolgáltatóiparban vagy mint a teljes gazdaságban. 2004-ben például az ágazatban foglalkoztatottak 26 százaléka dolgozott részmunkaidőben, míg a teljes gazdaságban ez a mutató csupán 18 százalékos volt.

Jelentős különbségek tapasztalhatók a tagállamok között. Hollandiában a foglalkoztatottak csaknem 70 százaléka dolgozott részmunkaidőben, míg a Cseh Köztársaságban, Görögországban, Cipruson, Magyarországon, Portugáliában és Szlovákiában ez az arány kisebb mint 10 százalék. A tendencia a magasabb részmunkaidős foglalkoztatottság irányába mutat.

Fontos megjegyezni, hogy a szállodai és éttermi szektorban nagyarányú a fiatalok és a nők foglalkoztatottsága. A nemek közötti arány alig változott az elmúlt években, és a tendencia is tisztán körvonalazható: a részmunkaidős foglalkoztatottak nagy része nő, többségük a szolgáltatásban foglalkoztatott, míg a férfiak nagy része teljes munkaidős, magas pozíciójú állással bír (Oxford Research 2009).

Végezetül, ha megnézzük a szektor különböző foglalkozási csoportjait, néhány különbséget találunk a régi és az új tagállamok között. A régi tagállamokban (EU15) jelentősen magasabb a KKV-menedzserek száma, mint az új tagállamokban, ami azt jelenti, hogy a KKV-k fontosabb szerepet töltenek be. A szektor legfőbb foglalkozási csoportját a szolgáltató munkások (service workers), valamint az áruházi és piaci eladók jelentik, akik a foglalkoztatottak több mint felét teszi ki az ágazatban. A tendencia azt mutatja, hogy növekszik az igény a szolgáltató munkások, valamint a nagyvállalati menedzserek iránt, ezzel párhuzamosan a kisvállalatok menedzserei nehezebben találnak munkát. Emellett nagymértékben csökken a képzetlen munkaerő iránti kereslet, ami azt jelzi, hogy egyre nagyobb a szükség a képzett munkaerőre (Oxford Research 2009).

A változásokat előidéző okok

A szállodai és éttermi szektor munkaerő-igényes jellege és az alacsony tudásintenzitás következtében lassabban változik, mint sok más európai ipari ágazat. Napjainkban azonban több tényező is (bizonyos mértékig) befolyásolja, és változásokra serkenti ezt az iparágat. A legfontosabb tényezőket a következőképpen lehet összefoglalni:

- idősödő európai népesség
- változó életstílus
- az információs és kommunikációs technológiák (IKT), valamint az internet elterjedése
- globalizáció és gazdasági növekedés (vagy recesszió)

A négy fő ok az alábbi:

Az idősödő európai népesség

Európa népessége öregszik. Becslések szerint a 65 évesnél idősebbek aránya a 2000-ben tapasztalt 17 százalékról 2040-re várhatóan 28 százalékra növekszik, azaz a népesség egynegyede idős lesz. Ez természetesen kihat a szállodai és éttermi szektorra is. Az idősebb turisták új igényeket támasztanak a szolgáltatóiparral szemben. Több időt töltenek az egyes turisztikai desztinációkban, gyakrabban járnak nyaralni, egyre több speciális szolgáltatást vesznek igénybe, s többek között az akadályozottság és a kisebb terhelhetőség miatt valószínű, hogy gondosan megtervezik nyaralásukat. Másodsorban, az idősödő népesség idősödő munkaerőt is jelent. Ez alapvető fontosságú, mivel ebben a szektorban a munkaerő javarészt fiatalokból tevődik össze.

Változó életstílus

Az ügyfelek manapság sokkal érdeklődőbbek és felvilágosultabbak az egészséggel, klímával, környezettel, politikával kapcsolatban, és új igényeket támasztanak az általuk igénybe vett szolgáltatásokkal szemben. A szállodák és más, rövid időtartamú szálláshelyek számára ez új kihívást jelent. Egyre fontosabbá válik a nyomon követhetőség, az ügyfelek egyre inkább tudni szeretnék, honnan származik az általuk fogyasztott étel-miszer, s a személyzettől is elvárják az ez irányú ismereteket. Az új életformának köszönhetően növekszik a gyors, rövid étkezések (snack) szerepe, ezzel párhuzamosan csökken az igény a tradicionális „nehéz” étkezések iránt. Az összes alcsoport esetében a következő években egyre erősebb lesz az érdeklődés az egészség, a környezet és az időjárás/éghajlat iránt.

Az információs és kommunikációs technológiák (IKT), valamint az internet elterjedése

A technikai változások, fejlődés eddig is és ezután még inkább befolyásolja a szektort. Az ügyfelek számára ez a szállodák, éttermek és vendéglátóhelyek könnyebb elérhetőségét, valamint nagyobb választási szabadságot jelent. A vállalatok számára az értékesítési lehetőségek bővülését és a távolabbról érkező vendégek fogadását eredményezi. Ezzel egy időben a vállalatoknak az értékesítés területén az erősödő verseny miatt agresszívabbnak kell

mutatkozniuk. Ez a trend nem csupán a szektor ügyfelekhez való viszonyát változtatja meg. Az IKT és az internet egyre nagyobb fontossággal bír az egész értékláncban; a következő években az ellátási lánc és az adminisztráció is egyre inkább ezek segítségével, online történik majd.

Globalizáció és gazdasági növekedés (vagy recesszió)

Amikor az embereknek több pénzük van, hajlandók többet költeni utazásra, házon kívüli étkezésre. Viszont a minőséggel, specializációval és az egyedülállósággal szemben támasztott igényeik is növekednek. Ennek ellentéjeként a gazdasági recesszió csökkenő keresletet és növekvő árérzékenységet eredményez. A globalizáció azonban jót is jelent: lehetőséget az új, Európán kívüli ügyfelek érdeklődésének felkeltésére. A gyorsan fejlődő gazdaságokból, például Kinából és Indiából érkező turisták és üzletemberek az egyik legfontosabb növekedési forrást jelenthetik a kontinens vendéglátásában a következő 10-20 évben. Másrészt a fokozódó nemzetközi verseny közvetlen következményeként a nagyvállalatok és a világmárkák növekvő dominanciája várható az ágazatban. A gazdasági növekedés és a fokozódó nemzetközi verseny kombinációja eredményeként egyre nehezebb lesz megfelelően képzett munkaerőt találni. Ez igen nagy problémát jelent majd a szállodai és éttermi szektorban (Oxford Research 2009).

Oktatás az igények szolgálatában

Általánosságban véve úgy tűnik, hogy a szektor legtöbb területén egyre nagyobb lesz a kereslet a képzett munkaerő iránt. Az új, felmerülő kompetenciák, amelyek a következő öt-hét évben a legfontosabbak lesznek, a következők: alkalmasság többféle munkakörben való foglalkoztatásra (multiskilling), pénzügyi menedzsment, interkulturális kompetenciák és nyelvtudás, valamint a széles körű szolgáltatói készségek és szaktudás. Az oktatási rendszerek átalakítását is a fenti tényezők számbavételével kell elvégezni. Az új ismeretkörök és tantárgyak bevezetése elengedhetetlen fontosságú lesz. Ezzel összefüggésben a készségek és jártasságok, a szükséges kompetenciák bővítése a munkaerő-piaci előnyök fontos tartalmi tényezőjévé válik (Oxford Research 2009.).

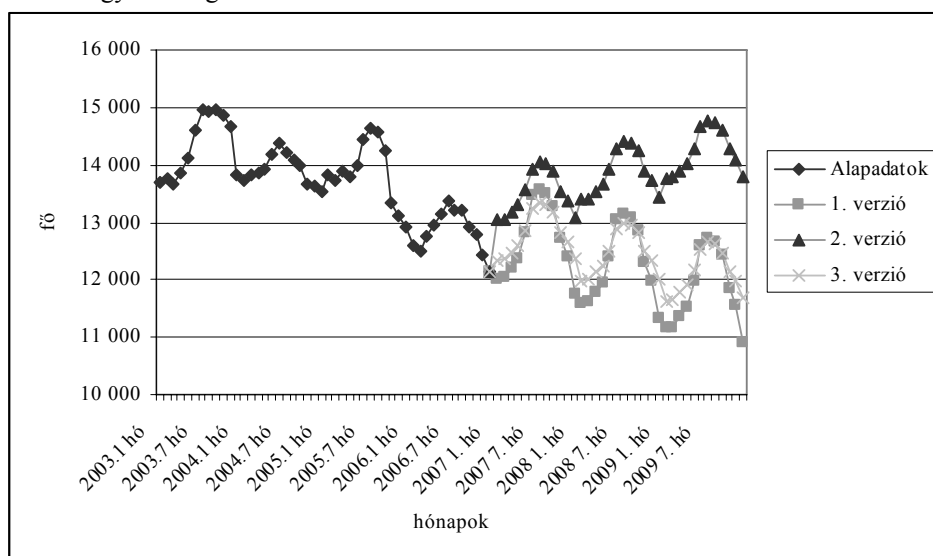
Észak-Magyarország turizmusban foglalkoztatott munkaerejének előrejelzése

Elemzésünkben elsőként Észak-Magyarország turizmusban foglalkoztatott munkaerejét vizsgáltuk, s a következő évekről próbáltunk előrejelzést tenni. Megállapítottuk, hogy a régióban a potenciális beruházások hatása Nógrádban a legnagyobb, itt a legjelentősebb munkahelyteremtő hatás, amennyiben a tervezett beruházások megtörténnek. A belföldi vándorlás hatása kimagaslóan nagy Heves turisztikai foglalkoztatottságára, vagyis a megye idegenforgalma nagyon érzékeny a környezeti viszonyokra. Borsod-Abaúj-Zemplén turisztikai foglalkoztatottaira leginkább a megye összes foglalkoztatotti száma hat, ami azzal van összefüggésben, hogy a helyi munkahelyteremtő programok szerepe igen jelentős a megyében. Munkánk során 3 scenáriót felhasználva ismertettük a régió megyéiben a turisztikai foglalkoztatottak számának lehetséges folyamatait. (Az egész régióra vonatkozó egyesített eredményeket lásd az 1. ábrán) Végül a turizmuson belül külön előrejelzést készítettünk a szálláshely-szolgáltatás és a vendéglátás lehetséges folyamataira a következő 3 év vonatkozásában.

Kutatásaink egyik legfontosabb megállapítása, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében az elkövetkező három évben a szálláshely-szolgáltatás aránya a turizmuson belül várhatóan tovább fog csökkenni, míg a vendéglátás üteme további növekedés előtt áll. Hevesben már változatosabb a helyzet. Itt a 2006. év végétől ismét a szálláshely-szolgáltatás kerül előnybe a vendéglátással szemben.

Megállapítottuk, hogy az esetek döntő többségében a jövőbeli külső körülmények pozitív megléte, vagy annak pályázatok, fejlesztési programok általi kedvező befolyásolása nem képes

megváltoztatni a determinált, a folyamatok tehetetlenségéből adódóan azokba eleve belekódolt trendeket. Fontos megjegyezni azonban, hogy azok mértékét, az emelkedések nagyságát, a csökkenések ütemét mindenképpen ezek a körülmények is tudják befolyásolni, így azokra a jövőben is nagy szükség van!

1. ábra: Észak-Magyarország turizmusban foglalkoztatottainak előreszámítása
Forrás: saját számítás

Észak-Magyarország turizmusból származó bevételének előrejelzése

Ebben a részben a kereskedelmi szálláshelyek szállásdíj-bevételét vizsgáltuk és előrejelzést készítettünk a foglalkoztatottsági előrejelzéshez hasonlóan 3 évre vonatkozóan Észak-Magyarországon. Vizsgálatunk alapján elsősorban a szállásfejlesztésben érdekelt vállalkozók, beruházók számára hozhat közvetlen gazdasági hasznot.

Mindhárom megyében a panziók reál-bevételeinek növekedését kaptuk előrejelzésünkben. Ez a növekedés egyik esetben sem lesz nagyon jelentős. Az összes bevétel, és a csillagok szerinti megoszlások már koránt sem ilyen egységesek a megyék szintjén. Míg Borsod-Abaúj-Zemplénben csökkenni látszik az 1-3 csillagos szállodák árbevétele, egy még dinamikusabb 4 csillagos szálloda bevétel emelkedés mellett (jelezve a minőség, és a fizetőképes kereslet egymásra találását), addig Nógrádban éppen ellenkező, de ennél drasztikusabb folyamat indul meg, és bontakozik ki. Itt a 4 csillagos szállodák árbevételei a 2000-es reálértékhez fognak közelíteni, vagy még lentebb csúsznak, miközben az 1-3 csillagosak számottevő bevétel-növekményt könyvelhetnek el. Heves megye is inkább keleti szomszédjához hasonlatosan fog változni, a négy-öt csillagos szállodák bevételarányainak növekedésével, az 1-3 csillagosak maximum stagnálni fognak.

NFT I. turisztikai pályázatainak hasznosulása Észak-Magyarországon

A következő elemzésben Észak-Magyarországon a Nemzeti Fejlesztési Terv I. Regionális Operatív Programjának keretében megvalósuló turisztikai beruházások hatásait vizsgáltuk. Komplex módszertant dolgoztunk ki – Magyarországon elsőként – a turisztikai beruházások hatékonyságának vizsgálatára. Ennek segítségével megállapítható, hogy egyrészt a vizsgált

települések önmagukhoz képest hogyan teljesítettek a beruházásnak köszönhetően, másrészt pedig a teljes térség folyamatait egészében vizsgálva.

A vizsgálat során figyelembe kell venni, hogy a beruházási programok lezárását követően 1-2 évre van szükség, amíg a hibahatároktól megkülönböztethető eredményekre számíthatunk. Így hét települést vizsgáltunk, nevezetesen Miskolcot, Tokajt, Tállyát, Kiskörét, Bükközet, Sárospatakat, és Egerszalókat.

Elemzésünket Miskolc város vizsgálatával kezdtük. Megállapítottuk, hogy 2007. január és június között magasabb értéket ér el a vendégéjszakák száma, a szállásbevételek díja, a kereskedelmi szálláshelyek szoba-kihasználtsága, az 1 szoba 1 működési napjára jutó szállásdíj, mint a régebbi adatokból előre tudnánk jelezni. Ezután mind a hét települést elemeztük, kibővítvé változóink körét is. A sorrendbe rendezett idősorokból Fisher-próbával kimutattuk, hogy a 2005 júniusa, és 2007 júniusa között nem véletlen hatására változtak a sorrendek, hanem kollektíven csökkentek (azaz jobbak lettek), a támogatott települések egyértelműen versenyképesebbek lettek, kimutatható, pozitív változások történtek (Dávid-Tóth-Bujdosó-Herneczky 2007). Később faktoranalízis segítségével egyszerre vizsgáltuk változóinkat, megmutatva, hogy 2007-ben a hét beruházási helyszín Észak-Magyarország turisztikai viszonylatában kedvező helyet foglal el a főkomponensek által kifeszített térben is. A 2007. júniusi adatokat bázisul véve kimutatható volt, hogy 2006 és 2007 júniusa között egy intenzív növekedési pálya figyelhető meg a régebbi bizonytalanságok után. Ez a növekedési pálya a támogatott települések sajátja, ezeket a pályákat a többi település nem tudta az adott időszakban megközelíteni sem. Ez az emelkedés időszaka a Regionális Operatív Programok hatásainak köszönhető!

Shift-share analízis

A területi elemzési módszertannak hazai berkekben viszonylag ritkán alkalmazott módszere a shift-share analízis. A turisztika folyamatok elemzése területén – tudásunk szerint – a hazai szakirodalomban eddig még nem alkalmazták.

E módszer segítségével szétválaszthatóak a gazdasági növekedés területi és ágazati (vagyis más, nem területi alapú) tényezői. A térségi hatás, vagyis a területi tényező ugyanis azt jelenti, hogy a gazdasági növekedés elsősorban az adott területen való fekvés nagyobb súlya miatt alakult ki (e vizsgálatokban, mint jeleztük, a vizsgált megyékhez kötődik). A településszerkezeti hatás, vagyis az ágazati tényező azt mutatja, hogy az adott terület fejlődése nem elsősorban a vizsgált térség fekvésétől függ (illetve annak magas súlyától), hanem a kereskedelmi szálláshelyek szállásférőhelyeinek számától, vagyis a turizmus jelentőségének fokától.

A shift-share eredményeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a területiség és a turizmus közül az előbbi szerepe jóval jelentősebb Heves esetében a megye fejlettsége szempontjából, míg a másik két megyében ez éppen fordítva van. A régiós átlaghoz képest a turizmusból származó jövedelemtöbbséget Hevesben és Borsod-Abaúj-Zemplénben láthatunk, míg Nógrádban ehhez képest hiány alakult ki.

A munkanélküliség csak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében csökkent 2000-ról 2006-ra a régióban, míg a másik két megyében növekedés történt. A módszer segítségével megállapítottuk, hogy Borsod-Abaúj-Zemplénben a csökkenés döntő részét a megye más, helyi folyamatai okozták, s csak igen kis mértékben köthető a turizmushoz, igaz annak is a csökkenést támogató hatását láthatjuk. Hevesben nőtt a munkanélküliség, melyet a kedvező, ezzel ellentétes turisztikai folyamatok sem tudtak ellensúlyozni. Nógrádban sajnálatos módon a turizmusnak is csak a munkanélküliséget növelő hatását érzékelhetjük, igaz annak mértéke eltörpült más folyamatoktól.

Észak-Magyarország átlagához képest az egy vendégéjszakára jutó szállásdíj-bevétel Hevesben volt magasabb, míg a másik két megyében elmaradt attól. Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hevesben a kedvezőtlen, illetve viszonylagosan kedvező helyzet elsősorban a területi tényezőhöz kapcsolódik ellentétes előjellel. Nógrád vonatkozásában viszont azt láthatjuk, hogy a megye a régiós átlagtól való negatív eltérést leginkább a külföldi turizmus hatásának köszönheti.

A régió átlagos szobakapacitás-kihasználtság adatahoz képest Hevesben többletet, míg a másik két megyében hiányt láthatunk. Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves esetében ennek oka leginkább helyi okokban, míg Nógrád esetében inkább településszerkezeti okokban keresendő.

Észak-Magyarország turisztikai jellegének kapcsolata a társadalmi-gazdasági környezettel

Megállapíthatjuk, hogy a társadalmi-gazdasági környezet hatással van a turizmus mennyiségi, és minőségi ismérveire. Észak-Magyarországon a szállodák elhelyezkedésére, bevételére, vendégéjszakáik számára, a külföldi vendégek bevételeire a jól működő városi környezetet van ösztönző hatással. Az erős gazdasági alapok, fiatalok magas aránya, működőképes egészségügyi ellátás fontos szerephez jut a szállodák térségi megítélésében. Az egyéb szállástípusok esetén (turistaszálló, ifjúsági szálló, üdülőláz, kemping) teljesen más kapcsolatokat lehet felfedezni. A helyi gazdaság szerepe másodlagos. Legfontosabb hatása a bűncselekmények, lopások, rablások elkövetésének van. Ahol 1000 lakosra magas ez az érték, azokat a kistérségeket inkább elkerülik a turisták. Így az ilyen típusú szállások esetén a tiszta, „bűnmentes” környezetnek van meghatározó szerepe. A régió központja adataink alapján az Egri kistérség (turisztikai és gazdasági értelemben is), melyet körbe vesz egy hasonló tulajdonságokkal rendelkező kistérséggyűrű. A vizsgált időszakban Eger megőrizte vezető szerepét, melyhez a Tiszaújvárosi kistérség kezd felzárkózni, valamint elmozdulás látszik a nyugati kistérségek között is.

Azt találtuk, hogy a gazdasági teljesítőképességnek van általánosan kitüntetett szerepe. Ezen kívül meg kell említenünk, hogy a szállodák esetén ez a hatás mindig nagyobb, mint a többi esetén. Az is általánosan igaz, hogy a lopások, rablások elterjedése csökkenti a fejlődés lehetőségét.

A loglineáris elemzésünkkel megállapítottuk, hogy változóink nemcsak egyenként, függetlenül fejtik ki hatásukat az árbevételekre, hanem egymással kölcsönhatásban is. A gyengébb gazdasági mérőszámokkal jellemezhető (adófizetők aránya, SZJA alap, munkanélküliek szerint) térségekben jobban növelik a bevételt az interakció révén a magyarok, míg a jól teljesítő kistérségekben a külföldi kapcsolat kedvezőbb. Minél jobb a gazdasági alap, annál erőteljesebb a szállodák súlya a bevételek alakulásában. A külföldiek szállodatípusok szerinti kölcsönhatásában egyértelműen a szállodákkal vannak erős kölcsönhatásban, míg a többi szállástípussal nem, a magyaroknál ellentétes folyamat figyelhető meg.

Észak-Magyarország szállásdíj bevételeinek strukturális vizsgálata

Amíg Észak-Magyarországon a szállásdíj bevételek 2001 és 2006 között 81%-kal nőttek, addig a vendégek száma csupán 2%-kal emelkedett. Az átlagárak emelkedése Észak-Magyarországon 78%-os a vizsgált időszakban. Borsod-Abaúj-Zemplénben 66%, Nógrádban 93%, Heves megyében pedig 84%. Szállástípusok szerinti bontásban általában a szállodák átlagárai nőttek legnagyobb mértékben, majd a panzióké, és végül az egyéb szállástípusok.

Kutatásunk újszerűsége elsősorban abban keresendő, hogy e változások összetételét, struktúráját elemzi.

Észak-Magyarország idegenforgalmi struktúrájának változásáról elmondható, hogy minden megyében olyan strukturális változások zajlanak le, amelyek az egy vendégéjszakára jutó átlagárakat növelik, azaz a kvalifikáltabb, drágább szállástípusok felé tolnak el a

vendégéjszakák. Ez leginkább Heves megyére igaz. Itt az összetételhatás index 1,2. Ez azt jelenti, hogy az egyes szállástípusok átlagos áremelkedésénél 20%-kal magasabb a teljes átlagár növekedés az összetétel megváltozása miatt. Nógrádban 1,06, míg Borsodban 1,04 ez az index. A részátlag indexek ennél magasabbak. Észak-Magyarország régiójára 1,64, Borsodban 1,59, Nógrádban 1,81, míg Heves megyében 1,53. Amit úgy interpretálhatunk, hogy a régió egészében a szállástípusok szerinti átlagárak átlagosan 64%-kal, a megyékben pedig rendre 64%-kal, 59%-kal, és 81%-kal növekedtek volna, ha a vendégéjszakák száma a 2001-es eloszlást követné. Észak-Magyarország vendéglátása a minőségibb szállástípusok felé tolódott el az elmúlt években, melynek már komoly kihatása van a szállásdíj bevételekre is.

Heves megyének vannak a legnagyobb szállásdíj bevételei a régióban, melyet szorosan követ Borsod-Abaúj-Zemplén. Nógrád megye szállásdíj bevételeinek aránya a régió összes bevételeiből 2001-ben 7,7%-volt, mely 2006-ra 5,4%-ra mérséklődött. Az átlagárak ugyan 2001 óta növekedtek a régió áraihoz képest, azonban így is jelentős az elmaradás. Míg 2001-ben a négy csillagos szállodák átlagárai a régió többi négy csillagos szállodájához képest magasabbak voltak majdnem 30%-kal, addig 2006-ra már a régió átlaga alatt vannak. A vendégéjszakák tekintetében Borsod-Abaúj-Zemplén átvette az elsőséget Heves megyétől a 2001 és 2006 közötti időszakban. A bevételekben Heves megye vezető szerepét az átlagárak magasabb szintjének köszönheti.

A turisztikai GDP becslése Észak-Magyarország megyéire

A turizmus gazdaságban betöltött szerepének vizsgálata meglehetősen összetett feladat, mivel több gazdasági ágazat (szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, stb.) sokrétű kapcsolatrendszerrel játszik szerepet a teljesítményében. A turizmus összetett rendszerének gazdasági szerepét a KSH a Turisztikai Szatellit Számlákban kísérte meg mérni (Pál-Rátz 2004).

Módszertani okokból a hivatalos statisztika nem képes a turisztikai GDP megyei-regionális szintű mérésére, csupán az ország egészét képest vizsgálni. Kutatásunk éppen ezt a hiányt igyekezett kiküszöbölni, s a hivatalos statisztikai adat dezaggregálásával számítottuk ki a turizmus megyei bruttó hozzáadott értékét.

Becsülésünk legfontosabb eredménye, hogy 2000 és 2005 között Észak-Magyarország megyéiben az országos átlagtól jelentősen elmaradó mértékű volt a turizmus részesedése a GDP-ből (1. táblázat). A régió legkisebb részesedésű megyéjében, Nógrádban, 2005-ben országosan a legalacsonyabb részesedést figyelhetjük meg. A turizmus részesedése 2000-ról 2005-re a régióban mintegy 0,2 százalékponttal növekedett. A régió megyei közül viszont csak Hevesben láthatunk kismértékű, 0,3 százalékpontos növekedést, szemben a másik két megye stagnálásával.

A turizmusra jellemző ágazatok teljesítménye országos átlagban 63,3%-al nőtt 2000-ról 2005-re. Észak-Magyarország növekedése ennél némileg magasabb volt ugyanebben az időszakban (72,7%), köszönhetően Borsod-Abaúj-Zemplén 76,6%-os és Heves 72,4%-os növekményének. Nógrád dinamikája csak 49,7%-os volt a vizsgált időszakban.

1. táblázat: A turizmusra jellemző ágazatok részesedése a GDP-ből Észak-Magyarországon, 2000-2005, %

Terület	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Borsod-Abaúj-Zemplén	1,4	1,3	1,4	1,6	1,4	1,4
Heves	4,5	4,3	4,3	4,1	3,8	4,8
Nógrád	0,8	0,8	0,8	0,8	0,6	0,8
Észak-Magyarország	2,1	2,1	2,2	2,2	2,0	2,3
Országos átlag	5,1	5,1	5,0	5,3	5,0	5,2

Forrás: saját számítás

Észak-Magyarország a magyarországi régiók között az utolsó előtti helyen áll a teljes vizsgálati időszakot tekintve a turisztikai GDP nagysága tekintetében. A régió megyéi közül (2. táblázat) Heves van a legkedvezőbb helyzetben, sőt a 2002-es évtől eltekintve a 9. helyezést érte el. Ezzel szemben Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád 2000 és 2005 között tartósan a 11. és a 20. helyen állt.

2. táblázat: Észak-Magyarország megyéinek helyezése a megyék között a turizmusra jellemző ágazatok teljesítménye tekintetében, 2000-2005

Megyék	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Borsod-Abaúj-Zemplén	11.	11.	11.	11.	11.	11.
Heves	9.	9.	8.	9.	9.	9.
Nógrád	20.	20.	20.	20.	20.	20.

Forrás: saját számítás

A turizmusra jellemző ágazatok országos teljesítményéből Közép-Magyarország 2003-óta több mint 50%-al részesedik. Észak-Magyarország részesedése (3. táblázat) a 2000-es 3,5%-ról 2005-re 3,6%-ra növekedett. A régió megyéi közül Heves részesedése a 2000-es 2,0%-ról 2005-re 2,1%-ra növekedett. Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád részesedése a vizsgált időszakban alig változott, 2000-ben és 2005-ben is 1,3 és 0,2%-ot értek el.

3. táblázat: A turizmusra jellemző ágazatok teljesítményének részesedése az országosból, 2000-2005, százalék

Terület	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Borsod-Abaúj-Zemplén	1,3	1,2	1,3	1,4	1,4	1,3
Heves	2,0	2,0	2,0	1,9	1,8	2,1
Nógrád	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2
Észak-Magyarország	3,5	3,4	3,5	3,5	3,4	3,6

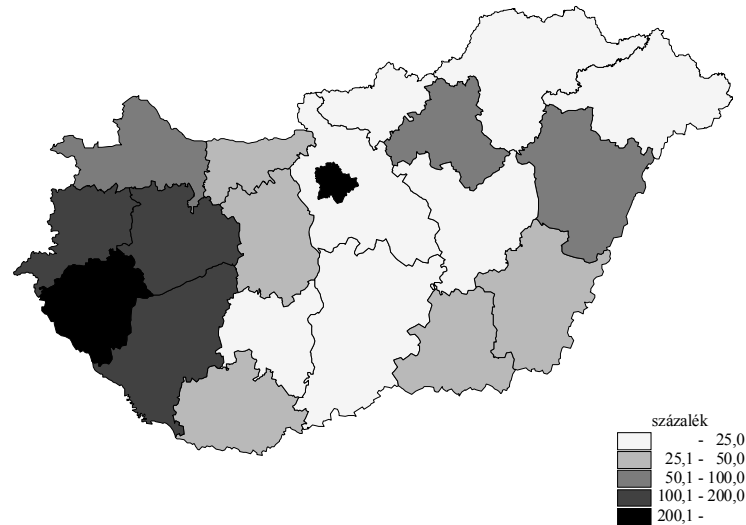
Forrás: saját számítás

Végül a turisztikai GDP egy lakosra jutó értékét vizsgáljuk az országos átlag százalékában (4. táblázat). Észak-Magyarország ebben a vonatkozásban – Észak-Alföldet megelőzve – az utolsó előtti helyen áll. A régió megyéi közül csak Heves tudta valamennyi évben meghaladni az országos átlag 50%-át, s 2005-ben annak 65,3%-án állt. Borsod-Abaúj-Zemplén ezzel szemben még a legjobb 2003-as évben is csak az országos átlag 19,8%-án állt, mely 2005-re 18,6%-ra esett vissza. Nógrád a legkedvezőbb 2000-es évben is csak az országos átlag 8,99%-át érte el az egy lakosra jutó turisztikai GDP tekintetében, mely 2005-re 8,1%-ra mérséklődött.

4. táblázat: Egy lakosra jutó turisztikai GDP az országos átlag százalékában, 2000-2005

Terület	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Borsod-Abaúj-Zemplén	17,2	16,5	17,5	19,8	19,0	18,6
Heves	62,9	63,0	63,8	59,8	57,5	65,3
Nógrád	8,9	8,7	8,7	8,0	6,7	8,1
Észak-Magyarország	27,3	26,9	27,7	27,9	26,6	28,7

Forrás: saját számítás

2. ábra: Az egy lakosra jutó turisztikai GDP az országos átlag százalékában, 2005

Forrás: saját szerkesztés

Összefoglalás

Észak-Magyarország turisztikai karakterisztikájának vizsgálatakor nem feledkezhetünk meg arról a környezetről, melybe a jelenség beágyazódik. A társadalmi-gazdasági környezet hatással van a turizmus mennyiségi, és minőségi ismérveire, mint ahogy a turizmus is hatást gyakorol a környezetére. Azaz a turizmus szoros kölcsönhatásban van azokkal a településekkel, ahol működik. Tehát a turisztikai bevételek a településeken élők kasszájába folynak be, azonban a turizmussal kapcsolatos (állami) teendők megyei szinten jelennek meg. Ebből következően a két szint közötti, kistérségi vizsgálatokat tűztük ki feladatunkként, mely még megőrzi a turizmus lokális vizsgálhatóságát, de már az integrált társadalmi-gazdasági mutatók használatát is lehetővé teszi. A kistérségi szint a megyei, regionális turizmus-fejlesztés számára is differenciáltabb képet mutathat, segítségre lehet Észak-Magyarország idegenforgalmának mélyebb megértéséhez, tervezések elkészítéséhez, és hatékonyabb akciótervek kidolgozásához. Észak-Magyarország kistérségi szintjén demográfiai, gazdasági, társadalmi változócsoporthoz a turizmus ismérveivel való kölcsönhatását vizsgáltuk meg részletesebben. Összesen 34 változóval dolgoztunk, és a 2001-2006 közötti időszakot elemeztük. Egyik vizsgálati módszerül a faktoranalízist választottuk, mely segítségével redukálni tudtuk változóink számát, olyan módon, hogy a bennük lévő információk döntő többsége az elemzésünk része maradt. Másik elemzési technikánk a loglineáris modellezés, mely ismérveink közötti kölcsönhatásokat taglalja. Kimutattuk, hogy a humán erőforrás fejlesztés terén csak radikális változtatásokkal befolyásolhatók a trendek, az új kihívások teljesen új képzési rendszereket követelnek, hogy a turizmus szektor megfeleljen a 21. század munkaerőpiaci kihívásainak (Dávid szerk. 2008).

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Dávid L.-Tóth G.-Bujdosó Z.-Hernecky A. (2007): *A turizmus és a regionális versenyképesség kapcsolatának mutatói a Mátravidék példáján keresztül*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 2007/1., IV. évfolyam 1. szám, pp. 3-20.
- Dávid L.-Bujdosó Z.-Játékos E. (2007): *A helyi idegenforgalmi adóbevételek szerepe az Észak-magyarországi Régióban*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 2007/1., IV. évfolyam 1. szám, pp. 55-69.
- Dávid L.-Kovács B. (2007): *Tanácsadói feladatleírás a turisztikai- és kulturális beavatkozások célkövetési rendszerének kialakításához az Új Magyarország Fejlesztési Tervhez (ÚMFT) kapcsolódóan*. Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, Budapest, 101.p.
- Dávid L.(szerk.) (2008): *A turizmus szerepe az Észak-Magyarország Régióban I-II., I. kötet: Az Észak-Magyarország Régió turisztikai folyamatainak átfogó vizsgálata, különös tekintettel a regionális fejlesztési kérdésekre*. 383. p., II. kötet: *Az Észak-Magyarország Régió turisztikai helyzetfeltárása adatgyűjtés és kérdőíves kutatás alapján*, 167.p.
- Oxford Research (2009): *Comprehensive sectoral analysis of emerging competences and economic activities in the European Union*. Lot 12: Hotels and restaurants, Draft executive summary, Submitted to the European Commission; Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, 14.p.
- Pál T.-Rátz A. (2004): *Magyarország turizmus szatellit számlái*. Budapest. 48.p.